

Ewa Jarosz

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0002-3207-0148>

Partycypacja społeczna dzieci Szkiec dynamiki dyskursu

Wprowadzenie

Dyskurs dotyczący partycypacji społecznej dzieci dynamicznie rozwija się w ostatnich latach w literaturze światowej. Powstają liczne publikacje, w których podejmuje się różne aspekty tematu. W opracowaniach tych pojęcie partycypacji rozumiane jest z jednej strony podobnie, a jednocześnie w bardzo różny sposób, w zależności od warunków społeczno-kulturowych i politycznych¹. Manfred Liebel podkreśla, że najbardziej trafnym podejściem do tematu partycypacji jest perspektywa międzykulturowa, która wymaga powstrzymywania się od prostych ocen różnych koncepcji i praktyk partycypacji dzieci. Nie można stosować jednakowych kryteriów i binarnej oceny danych przejawów partycypacji jako lepszych lub gorszych, bardziej postępowych czy zacofanych². Michael Wyness podkreśla, że partycypacja jest złożonym i dynamicznie dyskutowanym tematem, a jednocześnie brak jednoznacznych i podzielanych uniwersalnie definicji, które ujmowa-

¹ M. Liebel: *Kulturowe wariacje form partycypacji dzieci*. W: M. Liebel, U. Markowska-Manista: *Prawa dziecka w kontekście międzykulturowości. Janusz Korczak na nowo odczytany*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej-Polsko-Niemiecka Fundacja na Rzecz Nauki, 2017; B. Percy-Smith: *Councils, Consultation and Community. Rethinking the Space for Children and Young People's Participation*. „Children's Geographies” 2010, vol. 8 (2), s. 107-122.

² M. Liebel: *Kulturowe wariacje form partycypacji dzieci...*

łyby bogactwo wszystkich form partycypacji dzieci³. Partycypacja dzieci przybiera bowiem różne postaci i realizowana jest poprzez różne praktyki, można mówić jedynie o pewnym uniwersum pojmowania zagadnienia.

Przestrzeń i wymiary partycypacji dzieci i młodzieży w życiu społecznym są wielorakie i wielopostaciowe, a dyskurs o nich przypomina swoistą mozaikę tworzącą barwny i wielowymiarowy obraz. Ponadto należy podkreślić wagę pryzmatu wielokulturowości w przedmiotowym dyskursie – już na wstępie oznacza to, że rozumienie tego, czym jest partycypacja dzieci, a wręcz jak jest ona nazywana, jakich używa się wobec niej i jej przejawów określić, jest niejednakowe w różnych warunkach kulturowych. Okazuje się bowiem, że sam termin „partycypacja” w niektórych kulturach nie funkcjonuje, a zjawiska nazywane w języku zachodniego świata partycypacją mają zupełnie inne określenia⁴.

Od bycia przedmiotem opieki i wychowania do bycia partnerem w budowaniu świata – rozwój idei partycypacji dzieci

W końcu XX wieku na arenę dyskursu naukowego o dzieciństwie, lecz także na scenę społeczno-polityczną, wkracza dziecko – aktor społeczny. Dziecko jako konstruktor swojego świata, ale i współkonstruktor świata społecznego jako takiego. Rozwija się „nowa socjologia” dziecka, która promuje wartość i pozycję dziecka w układzie społecznym i która zmienia postrzeganie dziecka – dziecko z „przedmiotu” działań wychowawczych i socjalizacyjnych zmienia się w podmiot społeczny i kulturowy⁵. Badacze nowej socjologii dziecka i niektórych nurtów pedagogiki (emancypacyjnej, antyautorytarnej) zaczynają wskazywać na konieczność upowszechniania i akcentowania podmiotowości dziecka oraz wspierania go w tworzeniu, autonomii i wolności własnego świata i własnego życia dziecka w relacji jego równości z dorosłymi. Jedno-

³ M. Wyness: *Childhood, Culture & Society. In a Global Context*. Los Angeles-London: Sage, 2018, s. 105.

⁴ M. Liebel: *Kulturowe wariacje form partycypacji dzieci...*

⁵ *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Eds. A. James, A. Prout. 2nd ed. London-Washington: Falmer Press, 1997; W.A. Corsaro: *The Sociology of Childhood*. 4th ed. Los Angeles: Sage, 2015; Ch. Jenks: *Socjologiczne konstrukty dzieciństwa*. W: *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*. Oprac. M.J. Kehily. Przekł. M. Kościelniak. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008.

częście podkreślają konieczność uznania wartości społecznej świata, który jest tworzony przez dziecko⁶. W dyskursie o „nowym dziecku” podkreślać też zaczęto konieczność rekonstrukcji obrazu dzieciństwa oraz redefinicji pojęcia dzieciństwa i kultury dziecka, wyraźnie postulowano konieczność poznawania dzieciństwa oczami dzieci poprzez analizowanie relacji dziecka o nim samym i o świecie⁷.

Obecnie nabiera rozpędu także dyskurs o sytuacji dzieci jako osób dyskryminowanych i jako grupy dyskryminowanej społecznie. Już w latach siedemdziesiątych John Holt podkreślał: „dzieci pozostają nadal ostatnią z rozległych grup społecznych, którą powszechnie dotyka społeczna dyskryminacja”⁸. Ten ton dyskursu przebiegał się coraz wyraźniej wraz z postępującą demokratyzacją życia oraz walką o demokrację w różnych państwach w Europie, obu Amerykach i Australii, wywoływał dyskusje o dostępie dzieci do zasobów, usług i dóbr społecznych oraz do procesów i decyzji społecznych⁹. W efekcie rozwijać zaczął się dyskurs o dziecku jako o partnerze, a relację między dorosłym a dzieckiem zaczęto określać jako relację wymiany pomiędzy równie ważnymi stronami, stronami z nieokreśloną jednoznacznie pozycją autorytetu¹⁰.

Aktualnie w dyskursie naukowym i politycznym o partycypacji społecznej dzieci dziecko jest pełnoprawnym uczestnikiem wspólnoty rodzinnej, szkolnej, środowiskowej, społecznej, państwowej czy regionalnej. Jest nie tylko podmiotem życia społecznego, lecz wyraźnie jest nazywane aktywnym obywatelem¹¹. Funkcjonuje we wspólnotach społecznych na zasadach partnerskich (równouprawnienia)¹². W następstwie zmiany, która zaszła w ostatnich dekadach, dziecko – wcześniej niezauważane lub bagatelizowane – obecnie traktowane jest jako adwokat swych spraw i interesów, jako aktor, a wręcz aktywista społeczny oraz jako recenzent decyzji, które go dotyczą. Jest też traktowane

⁶ O nurtach antyautorytarnej i emancypacyjnej pedagogiki zob. B. Śliwerski: *Współczesne teorie i nurty wychowania*. Wyd. 3. Kraków: Impuls, 2003.

⁷ Ch. Jenks: *Socjologiczne konstrukty dzieciństwa...*

⁸ J. Holt: *Escape from Childhood*. New York: E.P. Dutton, 1974, tłum. – E.J.

⁹ Zob. P. Freire: *Pedagogy of the Oppressed*. New York– London: Continuum, 2005.

¹⁰ M. Szczepka-Pustkowska: *Od filozofii dzieciństwa do dziecięcej filozofii życia. Casus władzy (i demokracji)*. Kraków: Impuls, 2011.

¹¹ R. Lister: *Unpacking Children Citizenship*. In: *Children and Citizenship*. Eds. A. Invernizzi, J. Williams. Los Angeles–Washington: Sage, 2009.

¹² B. Śliwerski: *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007.

jako badacz własnej rzeczywistości¹³. Wytworzył się więc postulatywny obraz relacji dzieci – dorośli jako obraz stron, jak wylicza Maria Szczepska-Pustkowska, współistniejących, współuczestniczących, współdziałających, współpracujących i współkonstruujących¹⁴. Relacja obu światów widziana jest więc w kategoriach równości, wzajemnego szacunku oraz równouprawnienia.

Nowa perspektywa dziecka i dzieci jako grupy społecznej odwołuje się do innej niż obowiązująca wcześniej podstawy rozumienia wzajemnych relacji dzieci i dorosłych. Dokonuje się tu zmiana kategorii zasadniczej – postawa protekcji wobec dzieci ustępuje postawie uznania społecznego, partnerstwa oraz partycypacji dzieci. Dzieci są włączane w proces podejmowania decyzji społecznych, a nawet politycznych, oraz w działania społeczne¹⁵. Innymi słowy, dawna postawa „dla dzieci” ustępuje miejsca postawie „z dziećmi”. Tak najkrócej można oddać nową perspektywę postrzegania dziecka i dzieci oraz tego, czym jest partycypacja społeczna dzieci – perspektywę, która w centrum relacji stawia współdziałania, współorganizowanie rzeczywistości oraz wspólne z dziećmi, partnerskie rozwiązywanie różnego rodzaju problemów, które dotyczą dzieci lub środowiska.

Formalno-polityczne zaplecze idei partycypacji dzieci i wykładnia tej idei

Podstawowe założenia społeczno-politycznej promocji partycypacji dzieci zostały zawarte w Konwencji o prawach dziecka z 1989 roku, dokumencie ratyfikowanym przez wszystkie (z jednym wyjątkiem – Stanów Zjednoczonych) kraje świata, wyznaczającym standardy warunków życia i rozwoju dzieci. W zawartym w Konwencji art. 12 określa się prawa partycypacyjne dzieci, tj. prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów i tego, by były one przyjmowane z należytą powagą stosownie do zdolności dziecka. W kolejnych artykułach, tj. art. 13, 14, 15, 16 i 17, wyrażono ideę partycypacji społecznej dzieci jako ich

¹³ M. Wyness: *Childhood and Society*. 2nd ed. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2012; A. Toots, N. Worley, A. Skosireva: *Children as Political Actors*. In: *The SAGE Handbook of Child Research*. Eds. G.B. Melton et al. London-Thousand Oaks, Calif.: Sage, 2014; T. Dahl: *Children as Researchers: We Have a Lot to Learn*. In: *The SAGE Handbook of Child Research...*

¹⁴ M. Szczepska-Pustkowska: *Od filozofii dzieciństwa do dziecięcej filozofii życia. Casus władzy (i demokracji)...*

¹⁵ G. Lansdown: *Addressing the Balance of Power*. In: *Valuing Children's Potentials. How Children's Participation Contributes Fighting Poverty and Social Exclusion*. Ed. M. Schuurman. Brussels: Eurochild, 2010.

prawo do swobodnej wypowiedzi, prawo do (odpowiedniej) informacji, prawo do swobody myślenia, sumienia i wyznania, prawo do swobodnego zrzeszania się, prawo do prywatności oraz prawo do dostępu do informacji medialnych. Ekspertki tematu podkreślają, że tymi wszystkimi zapisami we wskazanych artykułach Konwencji nie tylko zaakcentowano prawo dzieci do samostanowienia, ale jednocześnie określono ich status jako pełnoprawnych obywateli. Natomiast samą partycypację społeczną dzieci uczyniono jednym z podstawowych wymiarów ich funkcjonowania, ale też jednym z „warunków ich właściwego rozwoju”¹⁶.

Wykładnię idei partycypacji dzieci zawartej w Konwencji zaprezentowano w Komentarzu ogólnym Komitetu Praw Dziecka nr 12 z 2009 roku, zatytułowanym *The Right of the Child to be Heard (CRC/C/GC/12)*¹⁷. Wyjaśnia się w nim, że państwa powinny realizować szereg działań na rzecz upowszechniania i wdrażania idei. Powinny zachęcać dzieci do formułowania i wyrażania swoich poglądów oraz stwarzać dzieciom ku temu rzeczywiste warunki i możliwości¹⁸. Uzupełnieniem wyjaśnienia istoty partycypacji dzieci jest nota zawarta w Komentarzu ogólnym nr 5 Komitetu Praw Dziecka z 2003 roku o wprowadzaniu w życie Konwencji o prawach dziecka; w Komentarzu tym wskazano na konieczność rozwijania bezpośrednich relacji rządów państw z szerokimi grupami dzieci w celu ustalania ich poglądów oraz kreowania odpowiedniej polityki w różnych sektorach. Podkreślono przy tym, że chodzi o bezpośrednie relacje z dziećmi, a nie kontakty z nimi przez media czy jakieś organizacje pozarządowe¹⁹. Tym samym wyraźnie wskazano potrzebę realizacji praw partycypacyjnych dzieci nie tylko w kontekście indywidualnym, lecz także w znaczeniu zbiorowym jako grup i jako populacji, co zresztą jest akcentowane w dyskursie teoretycznym o partycypacji dzieci²⁰.

Sens i obraz partycypacji – jej pożądaných konstruktywnych form i zasad urzeczywistniania – wyrażone są w wielu różnych politycznych dokumentach. Na poziomie europejskim koncepcję partycypacji dzieci

¹⁶ M. Wyness: *Childhood and Society...*, s. 234.

¹⁷ *Prawa dziecka – dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*. Oprac. P.J. Jaros, M. Michalak. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka, 2015.

¹⁸ L. Lundy: „Voice” is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. „British Educational Research Journal” 2007, vol. 33 (6).

¹⁹ *Prawa dziecka – dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych...*

²⁰ N. Thomas: *Towards a Theory of Children’s Participation*. „International Journal of Children’s Rights” 2007, vol. 15 (2); M. Liebel: *Adultery i dyskryminacja wobec dzieci ze względu na wiek*. W: M. Liebel, U. Markowska-Manista: *Prawa dziecka w kontekście międzykulturowości...*

i młodzieży oraz potrzebę jej pełnej implementacji w życie społeczne przedstawiają rekomendacje oraz inne dokumenty. Do najważniejszych należą: *Znowelizowana Europejska Karta uczestnictwa młodych w życiu lokalnym i regionalnym* z 2003 roku, Rekomendacja Komitetu Ministrów państw członkowskich Rady Europy REC(2004)13 o partycypacji młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym, Rekomendacja Rady Europy pt. *Promoting the Participation by Children in Decisions Affecting Them* (REC 1864 z 2009 roku) oraz Zalecenie Nr R (97) 3 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie udziału młodzieży oraz przyszłości społeczeństwa obywatelskiego²¹.

W wymienionych oraz innych dokumentach opisujących sens oraz sposoby urzeczywistniania partycypacji społecznej dzieci i młodzieży zapisane są różne jej przejawy i formy. Gdy uzupełnimy ten obraz opisami praktyki oraz wskazaniem innych autorów, będziemy mogli dostrzec dość bogaty katalog przejawów partycypacji dzieci, który obejmuje następujące formy:

- dostęp dzieci i młodzieży do odpowiednio przygotowanej informacji dotyczącej spraw i problemów oraz decyzji i rozwiązań, jakie w sprawach dzieci są podejmowane;
- prezentowanie przez dzieci i młodzież ich opinii w sprawach swoich i środowiska, w którym żyją, oraz w sprawach decyzji politycznych, jakie są podejmowane, a także swobodna ekspresja poglądów;
- tworzenie przez dzieci własnej relacji o rzeczywistości, poprzez tworzenie informacji, tekstów, twórczość artystyczną itp.;
- udział dzieci w decydowaniu i projektowaniu działań, opracowywaniu rozwiązań dotyczących spraw bezpośrednio lub pośrednio odnoszących się do dzieci i młodzieży oraz ich problemów;
- współzarządzanie lub samozarządzanie przez dzieci rzeczywistością (lub jej określonymi częściami);
- udział dzieci w ocenie działań i rozwiązań, które podejmowane są na rzecz dzieci, krytyka tych działań;
- tworzenie różnych form dziecięcej i młodzieżowej wspólnotowości oraz zrzeszanie się młodych ludzi w stowarzyszenia, ruchy i organizacje oraz inne formy samoorganizowania się – inspirowane i zarządzane tylko przez dzieci i młodzież lub przy wsparciu dorosłych;
- działanie dzieci dla innych, na rzecz wspólnego dobra, na rzecz środowiska społecznego i naturalnego;
- współudział dzieci w badaniu problemów i sytuacji oraz różnych wymiarów życia dzieci lub inspirowanie i realizowanie przez dzieci badań przy wsparciu dorosłych lub we współpracy z nimi.

²¹ Zob. *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy. Zbiór i oprac.* P.J. Jaros. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka, 2013.

Ekspertki zwracają uwagę, iż w praktyce bogactwo form partycypacji społecznej dzieci jest często spłaszczane i sprowadzane do decydowania dzieci w jakichś sprawach, a jeszcze więcej: do konsultowania z dziećmi jakichś spraw i decyzji.

Roger Hart, klasyk dyskursu naukowego o partycypacji dzieci, podkreśla, że w partycypacji nie chodzi jedynie o wysłuchiwanie dzieci czy o uwzględnianie głosu dzieci w procesach decydowania o rzeczywistości i zarządzania nią i że tak naprawdę chodzi o to, by dzieci współpracowały z innymi dziećmi oraz z dorosłymi w celu decydowania, ale także w celu planowania i realizowania jakichś wspólnych aktywności, począwszy od wspólnego wybudowania miejsca do zabawy, a skończywszy na wspólnym wypracowaniu rozwiązań w zakresie polityki państwa w sferze edukacji, zdrowia czy polityki społecznej, które przecież dotyczą dzieci²². Podobnie, ukazując współdziałanie jako sens partycypacji, wypowiadają się też inni eksperci tematu. Na przykład Barry Percy-Smith i Nigel Thomas podkreślają, że partycypacja dzieci to nie tylko rozmawianie z nimi czy uwzględnianie „głosu” dzieci, ale też wspólne z nimi działanie²³. Uświadamiając sens partycypacji, Roger Hart wyeksponował warunki, jakie muszą być spełnione w odniesieniu do działań lub sytuacji, by udział dzieci w życiu społecznym był prawdziwą partycypacją społeczną. Wymieniał: rozumienie sytuacji przez dzieci oraz ich świadomość sensu i celu danego działania, dobrowolność udziału dzieci albo wręcz ich – oddolna – inicjatywa działania, rozumienie przez dzieci zasad ich udziału w projekcie oraz zasad wyrażania opinii lub ekspresji własnych poglądów, duży stopień swobody w formie i treści dziecięcych wypowiedzi i wyrażania siebie, swojej opinii lub oceny. Ponadto wskazywał na faktyczny wpływ dzieci na procesy decyzyjne oraz odpowiedni wybór ciał w rzeczywisty sposób reprezentujących interesy dzieci i młodzieży²⁴.

²² R. Hart: *Children's Participation. The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. London-New York: Earthscan Publications, 1997.

²³ *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Eds. B. Percy-Smith, N. Thomas. London-New York: Routledge, 2010.

²⁴ R. Hart: *Children's Participation. From Tokenism to Citizenship*. [„Innocent Essays”. No. 4]. Florence: UNICEF, 1992.

Dynamika teoretycznych kontekstów dyskursu o partycypacji dzieci – zmiana akcentu

W pierwszych dekadach rozwoju dyskursu o partycypacji dzieci podstawowym kontekstem ideowo-teoretycznym były wspomniane koncepcje tzw. nowej socjologii dziecka, ukazujące je jako aktora społecznego, aktywnego uczestnika życia społecznego. Koncepcjom tzw. nowej socjologii dziecka towarzyszyły antyautorytarne koncepcje społeczno-pedagogiczne, w których podkreślano zdolności i kompetencje dziecka do decydowania i działania społecznego, do zarządzania własnym rozwojem, do kreowania swojej rzeczywistości, oraz koncepcje, w których akcentowano potrzebę rozwijania podmiotowości dziecka. W tych stanowiskach teoretycznych podkreślano znaczenie partycypacji dla rozwoju owej podmiotowości oraz inne korzyści rozwojowe, jakie dzieci odnoszą poprzez partycypację. Ekspozowano też korzyści, jakie inni (wręcz całe społeczeństwa) odnoszą wskutek partycypacji dzieci. W tym ujęciu przeważało więc spostrzeganie partycypacji jako procesu prowadzącego do korzyści indywidualnych (podmiotowość) i społecznych (na przykład dojrzałe obywatelstwo, kreatywność, pomysłowość), a wręcz ujmowanie partycypacji jako narzędzia lub jako metody, drogi prowadzącej do osiągnięcia różnych wartości społecznych²⁵. Można powiedzieć, iż kontekstem nawoływania do upowszechniania partycypacji dzieci były korzyści indywidualne (rozwojowe) i korzyści, jakie z partycypacji dzieci mogą płynąć dla innych – dla całego społeczeństwa. Te czynniki stanowiły zasadnicze podłoże argumentacji pro-partycypacyjnej.

Obecnie, jak zauważa Nigel Thomas, dynamicznie rozwijają się próby stosowania szerszych ujęć teoretycznych w koncepcyjnej obudowie partycypacji społecznej dzieci. Podłożem jest tu sama koncepcja praw dziecka i praw człowieka, idee demokracji oraz pedagogiczne idee wyzwolenia i emancypacji dziecka, na przykład pedagogika Paula Freire²⁶. Badacze znacznie częściej sięgają do teorii społecznych i politycznych. Coraz częściej kontekstami rozważań o partycypacji stają się teorie demokracji liberalnej, jak w rozważaniach Toma Cockburna²⁷, teorie rządzenia i zarządzania, jak w tekstach Therese O’Toole

²⁵ M. Wyness: *Childhood, Culture & Society...*; N. Thomas: *Love, Rights and Solidarity: Studying Children’s Participation Using Honneth’s Theory of Recognition*. „Childhood” 2012, vol. 19 (4).

²⁶ N. Thomas: *Love, Rights and Solidarity...*

²⁷ T. Cockburn: *Children and Deliberative Democracy*. In: *A Handbook of Children and Young People’s Participation...*; Idem: *Rethinking Children’s Citizenship*. Houndmills, Basingstoke-New York: Palgrave Macmillan, 2013.

i Richarda Gale'a²⁸ czy Kay Tisdall²⁹, ale także teorie przestrzeni, jak pokazał to Greg Manion³⁰, czy teorie dialogu społecznego i inkluzji, co dostrzec można w tekstach australijskich badaczy Ann Graham i Robyna Fitzgeralda³¹. Thomas wskazuje ponadto na użytkowanie w dyskursie o partycypacji także teorii zmiany społecznej oraz ogólnych teorii obywatelstwa i partycypacji społecznej³². Istotne dla kształtowania się dyskursu o partycypacji dzieci stają się też koncepcje metodologiczne. W tym względzie wyróżnia się koncepcja *participatory action research*, którą w narracji o partycypacji dzieci inspirowane jest przykładowo Barry Percy-Smith³³.

Inspirującym kontekstem analiz partycypacji dzieci są też koncepcje polityczne. Nigel Thomas proponuje uwzględniać koncepcje polityczne Marion Young oraz Pierre'a Bourdieu, ale jako szczególnie przydatną wskazuje teorię uznania proponowaną przez Axela Honnetha³⁴. W obecnym dyskursie o partycypacji dzieci silnie obecne są także odwołania do innych ogólniejszych stanowisk teoretycznych z kręgu koncepcji „walki o uznanie”, jak stanowiska Charlesa Taylora czy Nancy Fraser³⁵.

Innymi słowy, obecny dyskurs o partycypacji dzieci dryfuje w stronę teorii społeczno-politycznych, które stawiają w aksjologicznym centrum urzeczywistnianie głębokiej demokracji, aktywnego oby-

²⁸ T. O'Toole, R.T. Gale: *Learning from Political Sociology: Structure, Agency and Inclusive Governance*. „International Journal of Children's Rights” 2008, vol. 16 (3).

²⁹ K. Tisdall: *Governance and Participation*. In: *A Handbook of Children and Young People's Participation...*

³⁰ G. Mannion: *After Participation: The Socio-Spatial Performance of Intergenerational Becoming*. In: *A Handbook of Children and Young People's Participation...*; G. Mannion, J. Yanson: *Beyond the Disneyesque: Children's Participation, Spatiality and Adult-Child Relations*. „Childhood” 2004, vol. 11, no. 3.

³¹ R. Fitzgerald et al.: *Children's Participation as a Struggle over Recognition*. In: *A Handbook of Children and Young People's Participation...*

³² N. Thomas: *Love, Rights and Solidarity...*

³³ B. Percy-Smith: *Councils, Consultation and Community...*; Idem: *Children's Participation in Local Decision-Making. The Challenge for Local Governance*. In: *Stepping Forward: Children and Young People's Participation in the Development Process*. Eds. V. Johnson et al. London: ITDG Publication, 1998.

³⁴ N. Thomas: *Towards a Theory of Children's Participation...*; Idem: *Love, Rights and Solidarity...*

³⁵ R. Fitzgerald et al.: *Children's Participation as a Struggle over Recognition...*; N. Thomas: *Towards a Theory of Children's Participation...*; Idem: *Love, Rights and Solidarity...*

watelstwa wszystkich grup społecznych oraz partycypacji społecznej równoprawnej dla wszystkich. Wartością zasadniczą, do jakiej nawiązują orędownicy partycypacji dzieci przywołujący te koncepcje, jest równość dzieci w dostępie do wszelakich zasobów oraz procesów decydowania i zarządzania, równość w dostępie do praw oraz do społecznego i kulturowego działania i tworzenia. Tak więc demokracja jako taka i jej urzeczywistnianie poprzez niwelowanie nierówności, a także eliminacja dyskryminacji przez szeroką inkluzję społeczną dzieci stanowią trzon argumentacji na rzecz implementowania w społeczeństwie idei partycypacji społecznej dzieci i zapewniania jej dzieciom.

Obserwujemy, jak podkreśla Manfred Liebel, wyraźny zwrot w dyskursie. Wcześniej kwestie dyskryminacji społecznej ze względu na wiek były słabo eksponowane. Nie były widoczne, zdaniem Liebela, ani w debatach o prawach człowieka, ani nawet w samej Konwencji o prawach dziecka³⁶. Liebel uważa, że to współczesna rzeczywistość, różnego rodzaju zjawiska spowodowały, że rozmyte zostały granice pomiędzy dorosłością a dzieciństwem w tradycyjnych kryteriach ich rozróżniania. Obecnie nie ma już wyraźnego podziału na dzieci i dorosłych w takich obszarach, jak odpowiedzialność, obowiązki, nauka, praca, kompetencje, umiejętność użytkowania dóbr (na przykład nowych technologii) czy dojrzałość społeczno-kulturowa. W świetle tych kryteriów odróżnianie dorosłych od dzieci rozmywa się, podział na dzieci i dorosłych nie jest już tak kategoriowy. Ta sytuacja wzmacnia i rozwija dyskurs o partycypacji dzieci jako rzeczywistości należnej im na prawach (z mocy) idei równości, demokracji i społeczeństwa obywatelskiego³⁷.

Zaplecze teorii społecznych i politycznych obecnego dyskursu o partycypacji dzieci powoduje, że coraz wyraźniej wybrzmiewają w nim takie terminy, jak: inkluzja, partnerstwo, współdziałanie, współzarządzanie, dialog społeczny, społeczne uznanie. Dzisiaj zaczynają one dominować nad wcześniejszą stylistyką narracji o partycypacji, odwołującą się do dziecka – aktora społecznego, do podmiotowości dziecka czy do jego zdolności do wyrażania opinii i podejmowania decyzji. Oczywiście dawne konteksty teoretyczne i związana z nimi terminologia dyskursu o partycypacji dzieci jest aktualna. Partycypacja dzieci nadal jest spostrzegana jako droga ich indywidualnego rozwoju, jako czynnik wzmacniania osobistego dobrostanu (*well-being*), jako wspieranie rozwoju podmiotowości dziecka, jako edukacja postaw obywatelskich i droga rozwoju aktywnego obywatelstwa i społeczeństwa obywatel-

³⁶ M. Liebel: *Adultryzm i dyskryminacja wobec dzieci ze względu na wiek...*

³⁷ *Ibidem*.

skiego. Zmiana polega na przesunięciu akcentu w zakresie ideowego podłoża urzeczywistniania, urealniania partycypacji dzieci. Obecność i silniejsze współcześnie wybrzmiewanie w dyskusjach o partycypacji teorii społeczno-politycznych wraz z ich pojęciami i kategoriami oznacza przede wszystkim przesunięcie akcentów w dotychczasowej argumentacji, a nie całkowity odwrót od wcześniejszych perspektyw. Te nadal są „w użyciu”, nadal są rzeczywistym i ważnym podłożem ontologiczno-aksjologicznym dla uzasadniania i upowszechniania partycypacji społecznej dzieci.

Partycypacja dzieci – czyli czyja?

Prawa partycypacyjne dzieci, czyli między innymi prawa do decydowania, informacji, wyrażania siebie, oceny działań i inne, są w świetle aktualnego kontekstu teoretycznego (przedstawionego wcześniej) prawem nie tylko poszczególnych dzieci; nade wszystko są rozumiane jako prawa grup i zbiorowości dzieci. Chodzi tu o wszelkie zbiorowości – od najmniejszych, jak klasa szkolna czy grupa dzieci w jakiejś instytucji, przez większe, jak dzieci w środowisku lokalnym, dzieci w ramach wspólnie funkcjonującej grupy wyznaniowej czy grupy etnicznej, po całe populacje dzieci żyjących w społeczeństwie, w danym państwie. Koncepcja partycypacji dotyczy bowiem dzieci w sensie zarówno indywidualnym, jak i zbiorowym. Co więcej, ogląd aktualnego dyskursu o partycypacji dzieci dowodzi, iż to zbiorowe, kolektywne rozumienie partycypacji przeważa w badaniach i opracowaniach.

Uważa się obecnie – co dostrzec można w przytoczonych teoriach społeczno-politycznych – że dzieci powinny być przez państwo traktowane jako grupa społeczna czy zbiorowość mająca możliwie szeroki udział w demokratycznym podejmowaniu decyzji, jako grupa o realnym wpływem na ogólne decyzje podejmowane w kwestiach, które mogą dotyczyć dzieci w bieżącej sytuacji, a także w przyszłości³⁸. Dzieci są znaczną pod względem liczebnym grupą społeczną, której opinii muszą być wysłuchane i uwzględnione w polityce instytucji, lokalnej czy państwowej. Jako grupa dzieci powinny brać udział w procesach decydowania w sprawach dla nich istotnych³⁹. Dzieci powinny też być uznane jako grupa społeczna kreująca życie społeczne i kulturalne.

³⁸ N. Thomas: *Towards a Theory of Children's Participation...*

³⁹ M. Taylor, B. Percy-Smith: *Children's Participation: Learning from and for Community Development*. „International Journal of Children's Rights” 2008, vol. 16 (3).

Aby tak było, trzeba wprowadzić wiele zmian w zakresie społecznej aplikacji idei.

Należy dążyć do pozyskania poglądów dzieci wypowiadających się zbiorowo, do konsultowania decyzji, do uzyskiwania opinii czy ocen, czy też do współpracy nad rozwiązaniami lub realizacją programów z grupami dzieci – jak zauważa Manfred Liebel⁴⁰. Partycypacja dzieci w wymiarze zbiorowym oznacza także, że w podejmowanych w różnych obszarach polityki ustaleniach, które dotyczą aktualnie, potencjalnie lub w przyszłości dzieci jako zdefiniowanej grupy społecznej, najlepszy interes dzieci, ich dobro muszą być zasadniczym kryterium. W praktyce oznacza to, że jeśli w jakimś obszarze w grę wchodzi interes dzieci lub jakiejś grupy dzieci, wówczas zarządzający instytucjami, urzędami, organami samorządowymi czy państwowymi powinni stworzyć taką przestrzeń i takie mechanizmy, aby dać dzieciom wystarczającą szansę udziału w tych decyzjach, działaniach czy rozwiązaniach. Co więcej, powinno się stworzyć dzieciom jako grupie szansę udziału w monitorowaniu wykonania programu podjętego na ich rzecz czy realizacji obranej polityki.

Rozumienie partycypacji dzieci w kategoriach społeczno-politycznych jako grupy i zbiorowości oznacza również uznanie ważności oraz wartości treści i formy wypowiedzi dzieci, a także niedyskryminowania ich pod względem poglądów czy środków ich prezentowania. Jak zauważają Taylor i Percy-Smith, dorośli powinni powstrzymać się od interweniowania czy deprecjonowania tego, jak młodzi ludzie wyrażają swoje opinie, w jaki sposób prezentują swoje zdanie czy wyrażają oceny⁴¹. Młodzi ludzie muszą mieć możliwość artykułowania swoich wartości za pośrednictwem własnych akcji i przez własny wybór tego, o czym chcą się wypowiedzieć oraz co ich interesuje. Powinni też mieć swobodę wyboru sposobu, w jaki chcą to zrobić, nawet jeśli ich głos przyjmuje postać walki o obywatelstwo w formach kłopotliwych dla dorosłych⁴². Obecnie często bowiem mamy do czynienia z pewnym rozdwojeniem postaw dorosłych. Z jednej strony zachęcają oni młodych do partycypacji i aktywności społecznej, a z drugiej strony gdy taka aktywność społeczna jest podejmowana i przez samych młodych organizowane są spontaniczne akcje, dorośli wpadają w panikę i widzą w nich niebezpieczne „klimaty” buntu czy anarchii. To paradoks, zauważa Virginia Morrow, bo w efekcie młodzi ludzie są zniechęceni do takich aktywności i podejmowania trudnych do akceptacji przez

⁴⁰ M. Liebel: *Adultery and discrimination towards children from the perspective of age...*

⁴¹ M. Taylor, B. Percy-Smith: *Children's Participation...*

⁴² B. Hayward: *Children, Citizenship and Environment*. London: Routledge, 2012.

dorosłych form uczestnictwa społecznego, a często wręcz spotykają młodych za to restrykcje⁴³.

Partycypacja dzieci oznacza także realizowanie przez nie jako grupę społeczną prawa do informacji. Oznacza to, że nie wolno ograniczać młodym ludziom dostępu do informacji o sprawach ich dotyczących lub o sprawach, które w dużej mierze się do nich odnoszą aktualnie lub w przyszłości. Obowiązek zapewnienia młodym ludziom informacji oznacza też, że informacje prezentowane są w sposób przyjazny dzieciom, że powinny mieć odpowiednią postać dostosowaną do możliwości rozwojowych dzieci. W kontekście prawa do informacji partycypacja dzieci oznacza też dostęp dzieci do przestrzeni i środków tworzenia informacji. Chodzi o zachęcanie dzieci do wytwarzania i upowszechniania własnej relacji o rzeczywistości, o wydarzeniach, o tym, co dzieci uznają za ważne dla siebie i swojego świata, i umożliwianie dzieciom takiej aktywności. Co więcej, odwołanie się do społeczno-politycznego uzasadnienia partycypacji oznacza, że w sensie społecznym kultura wytwarzana przez dzieci i młodzież powinna być społecznie uznana i doceniana. To znaczy, że dorośli powinni doceniać wizję dzieci dotyczącą ich sposobu na aktywność społeczną, powinni uznawać tworzone przez młodych zjawiska społeczne i wytwory dzieci i młodzieży, doceniając je jako wkład w ogólnospołeczną kulturę.

Obecnie nadal często ma miejsce bagatelizowanie tego, co jest wytwarzane przez dzieci i młodzież. Tymczasem młodzi ludzie są w stanie już stosunkowo wcześniej sami tworzyć i organizować w funkcjonalny sposób życie społeczne, co już dawno temu podkreślał Roger Hart⁴⁴. Ten właśnie obszar, jego zdaniem, wymaga uważnego zbadania i opisanie. Dzieci bowiem aktywnie konstruują swoje relacje, wartości i wzory kulturowe, kody i przekazy. Testują je i adaptują do swego funkcjonowania, dzięki czemu tworzą swoiste style. Na co dzień podejmują decyzje i dokonują wyborów społecznych, podejmują wspólne aktywności i wzajemnie się kontrolują, inspirują, krytykują i organizują. Codzienne życie dzieci, ich aktywności względem siebie to nic innego jak działanie społeczne. To też jest partycypacja – podkreśla Hart⁴⁵. Nieformalna codzienna aktywność dzieci, zjawiska ich współdziałania z sobą

⁴³ V. Morrow: *Social Capital, Community Involvement and Community Cohesion in England: A Space for Children and Young People?* „Journal of Social Sciences” 2005, special issue, no. 9.

⁴⁴ R.A. Hart: *Children’s Participation. From Tokenism to Citizenship...*; I d e m: *Charting Change in the Participatory Settings of Childhood. A Very Modest Beginning*. In: *Children, Politics and Communication. Participation at the Margins*. Ed. N. Thomas. Bristol: Policy, 2009.

⁴⁵ R.A. Hart: *Charting Change in the Participatory Settings of Childhood...*

i współdziałania z dorosłymi, relacje społeczne, jakie są tworzone przez dzieci i jakie charakteryzują zbiorowości dzieci czy pewne ich grupy, a także jakie odbywają się w naturalny sposób w rzeczywistości oraz w przestrzeni wirtualnej, to nic innego jak ich partycypacja społeczna lub, jak podkreślają inni, przejawy ich obywatelstwa⁴⁶. Ten świat dziecięcej kultury powinien być przez dorosłych uznany i doceniony jako wkład dzieci w ogólną kulturę, a przez badaczy eksplorowany i poznawany w celu prób jego zrozumienia. Tymczasem dorośli, nagłaśniając potrzebę partycypacji dzieci, często nie dostrzegają tej „nieformalnej” codziennej partycypacji dzieci, tej samorządnej aktywności społecznej i naturalnego wytwarzania kultury, umniejszając tę aktywność, dyskryminują ją co do znaczenia oraz wartości społecznej i kulturowej.

Obszarem partycypacji wyraźnie wybrzmiewającym w kontekście zbiorowego jej rozumienia jest dostęp młodych ludzi do dóbr i praw życia politycznego. Oznacza to między innymi dostęp do stowarzyszania się, do tworzenia własnych organizacji zarządzanych przez młodych lub – zgodnie z ich wolą – przy pomocy dorosłych⁴⁷, a także stwarzanie młodym możliwości tworzenia ruchów społecznych. Także na tym polu nader często spotyka się w praktyce społecznej dewaluowanie wartości takich aktywności i form działania młodych ludzi. Często też brak jest możliwości sankcjonowania stowarzyszeń młodych albo występują próby kontrolowania przez dorosłych form zrzeszania się dzieci i młodzieży, czasami wręcz traktowanie tego dziecięcego zrzeszania się w kategoriach zagrożenia ładu społecznego.

W kontekście zbiorowego rozumienia partycypacji dzieci podkreśla się też, że do pełnej realizacji idei potrzeba, by młodzi ludzie włączali się w sam dyskurs o niej. Realizując więc ideę dialogu społecznego z dziećmi, należy pogłębiać i eksplorować partycypację młodych wspólnie z młodymi ludźmi i wspólnie z nimi rozważać jej problemy i ją konceptualizować oraz działać na rzecz jej urzeczywistniania i rozszerzania w różnych kontekstach społecznych. Chodzi więc o to, by odejść od mającego dotychczas formę monologu dyskursu naukowego i politycznego o partycypacji młodych uprawianego przez dorosłych oraz zastosować podejście dialogowe. Innymi słowy, należy zmienić sposób uprawiania dyskursu o partycypacji młodych. W imię partycypacji i inkluzji dzieci należy bowiem ów dyskurs rozwijać wspólnie z młodymi ludźmi, z dziećmi. Nawiązuję tu do istotnych reguł, jakie wymienia się w nowoczesnych badaniach dzieciństwa – prowadzenia

⁴⁶ B. Hayward: *Children, Citizenship and Environment...*; R. Hart: *Charting Change in the Participatory Settings of Childhood...*

⁴⁷ V. Johnson: *Children's Autonomous Organisation. Reflection from the Ground*. In: *Children, Politics and Communication...*

badan z dziećmi i traktowania dzieci w kategoriach współbadaczy rzeczywistości, a w tym wypadku również współdyskutantów na temat partycypacji dzieci. Ta zmiana nie tylko będzie zgodna z duchem idei i będzie urzeczywistniać zasady pełnej demokracji w kontekście nauki i prowadzenia badań, lecz także umożliwi włączenie do dyskursu o partycypacji dzieci nowych obszarów badawczych i konceptualnych oraz pomoże rozwijać nowe kierunki dyskursu. Pozwoli bowiem na stawianie nowych pytań, chociażby o to, jak naprawdę angażujemy się (jako dorośli) w dialog z dziećmi na temat różnych spraw i rzeczy, czy o to, które tak naprawdę sprawy i problemy interesują młodych ludzi czy jak zachęcać ich do samej aktywności społecznej jako takiej, jak zmieniać ich opozycyjne postawy wobec proponowanych rozwiązań lub samej propozycji dialogu o partycypacji. Pomoże też poznawać, na ile z szacunkiem i uwagą słuchamy, gdy dzieci mówią nam, że coś jest dla nich ważne, i czy rzeczywiście działamy w tym kierunku, pomoże również zobaczyć, jakie pytania zadają same dzieci. Partycypacja dzieci w samym dyskursie o ich partycypacji oznacza więc wspólne zastanawianie się. Można mieć nadzieję, że umożliwi to budowanie rzeczywistej wiedzy o partycypacji młodych, o jej możliwościach oraz trudnościach, a w efekcie pomoże rozwijać partnerskie postawy badaczy wobec dzieci.

Podsumowanie

Debata o partycypacji społecznej dzieci wyrastała początkowo z ogólniejszego dyskursu o „nowym” dzieciństwie. Z czasem rozważania na temat partycypacji dzieci stały się odzwierciedleniem szerszego trendu dyskursywnego widocznego w społeczeństwach zachodnich – chodzi o dyskurs na temat partycypacji obywatelskiej jako takiej. W tym dyskursie uznaje się partycypację za centralną drogę rozumienia i urzeczywistniania demokracji, akcentuje się wartości, jakimi są równość i realizacja pełnej demokracji w kontekście udziału w życiu społecznym i w procesach decydowania wszystkich obywateli, w tym dzieci⁴⁸. Z tej perspektywy niski poziom partycypacji dzieci lub jej brak to poważne wyzwanie i zadanie. W imię urzeczywistniania głębokiego sensu i znaczenia demokracji oraz realizacji jej zasad należy dążyć do możliwie pełnej inkluzji dzieci – indywidualnej, ale przede wszystkim grupowej. W tym świetle upowszechnianie partycypacji dzieci spo-

⁴⁸ Zob. np. S.R. Arnstein: *Drabina partycypacji*. W: *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*. [Red. J. Erbel, P. Sadura]. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2012.

strzegane jest jako „walka” o uznanie dotychczas dyskryminowanej ze względu na wiek grupy społecznej, o uznanie dzieci jako uczestniczących obywateli. Jest to walka ze społecznym wykluczeniem dzieci, a wręcz z adultyzmem (termin ten promuje między innymi Manfred Liebel⁴⁹).

Upowszechnianie partycypacji dzieci w praktyce społecznej spostrzegane jest więc dzisiaj jako działania fundamentalne w imię ducha demokracji oraz dla poprawy ogólnej jakości społeczeństw, a wręcz ich przetrwania. To stanowisko widoczne jest w wypowiedziach ekspertów tematu⁵⁰, ale i wyraźnie przebiega się z kart różnych dokumentów politycznych traktujących o implementacji idei partycypacji dzieci. Można więc powiedzieć, że partycypację dzieci spostrzega się dzisiaj również jako drogę naprawy jakości życia społecznego, drogę rozwoju i odnowy społeczeństw. W tym świetle partycypacja dzieci stała się jedną z centralnych idei społeczno-politycznych oraz jednym z głównych nurtów myślenia o kierunkach rozwoju społecznego w wielu krajach oraz w perspektywie globalnej.

Rzeczywista partycypacja dzieci – jej głęboki sens – stanowi dążenie do partnerstwa i współdziałania z dziećmi w możliwie wielu obszarach życia. W takiej postaci jej urzeczywistnianie wymaga jednak bardzo głębokiej transformacji postaw dorosłych, ale też transformacji formalnych dotyczących struktur państwa i struktur lokalnych oraz zmian w innych sferach zarządzania i organizowania rzeczywistości, w tym w badaniach naukowych. W celu jak najpełniejszej implementacji idei partycypacji dzieci na różnych poziomach życia społecznego powstają liczne agendy i instytucje międzynarodowe oraz krajowe⁵¹. Gerison Lansdown zwraca uwagę, że powstało już ponad 200 organizacji w 70 krajach, które działają na rzecz wdrażania w praktykę społeczną partycypacji dzieci lub monitorują realizację praw partycypacyjnych⁵². Działalność tych organizacji jest coraz bardziej widoczna na forum międzynarodowym i krajowym.

⁴⁹ M. Liebel: *Adultyzm i dyskryminacja wobec dzieci ze względu na wiek...*

⁵⁰ R.A. Hart: *Children's Participation. From Tokenism to Citizenship...*; J. Levy: *Democracy Begins with Children's Rights*. „Pedagogika Społeczna” 2016, nr 2.

⁵¹ M. Taylor, B. Percy-Smith: *Children's Participation...*

⁵² G. Lansdown: *Children's Participation: a Journey Still Unfolding*. „Chowanna” 2019, T. 2 (53).

Bibliografia

- Arnstein S.R.: *Drabina partycypacji*. W: *Partycypacja*. Przewodnik Krytyki Politycznej. [Red. J. Erbel, P. Sadura]. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2012.
- Cockburn T.: *Children and Deliberative Democracy*. In: *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Eds. B. Percy-Smith, N. Thomas. London-New York: Routledge, 2010.
- Cockburn T.: *Rethinking Children's Citizenship*. Houndmills, Basingstoke-New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Eds. A. James, A. Prout. 2nd ed. London-Washington: Falmer Press, 1997.
- Corsaro W.A.: *The Sociology of Childhood*. 4th ed. Los Angeles: Sage, 2015.
- Dahl T.: *Children as Researchers: We Have a Lot to Learn*. In: *The SAGE Handbook of Child Research*. Eds. G.B. Melton et al. London-Thousand Oaks, Calif.: Sage, 2014.
- Fitzgerald R. et al.: *Children's Participation as a Struggle over Recognition*. In: *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Eds. B. Percy-Smith, N. Thomas. London-New York: Routledge, 2010.
- Freire P.: *Pedagogy of the Oppressed*. New York-London: Continuum, 2005.
- A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Eds. B. Percy-Smith, N. Thomas. London-New York: Routledge, 2010.
- Hart R.: *Charting Change in the Participatory Settings of Childhood. A Very Modest Beginning*. In: *Children, Politics and Communication. Participation at the Margins*. Ed. N. Thomas. Bristol: Policy, 2009.
- Hart R.A.: *Children's Participation. From Tokenism to Citizenship*. [„Innocent Essays”. No. 4]. Florence: UNICEF, 1992.
- Hart R.A.: *Children's Participation. The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. London-New York: Earthscan Publications, 1997.
- Hayward B.: *Children, Citizenship and Environment*. London: Routledge, 2012.
- Holt J.: *Escape from Childhood*. New York: E.P. Dutton, 1974.
- Jenks Ch.: *Socjologiczne konstrukty dzieciństwa*. W: *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*. Oprac. M.J. Kehily. Przekł. M. Kościelniak. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008.

- Johnson V.: *Children's Autonomous Organisation. Reflection from the Ground*. In: *Children, Politics and Communication. Participation at the Margins*. Ed. N. Thomas. Bristol: Policy, 2009.
- Lansdown G.: *Addressing the Balance of Power*. In: *Valuing Children's Potentials. How Children's Participation Contributes Fighting Poverty and Social Exclusion*. Ed. M. Schuurman. Brussels: Eurochild, 2010.
- Lansdown G.: *Children's Participation: a Journey Still Unfolding*. „Chowanna” 2019, T. 2 (53).
- Levy J.: *Democracy Begins with Children's Rights*. „Pedagogika Społeczna” 2016, nr 2.
- Liebel M.: *Adulizm i dyskryminacja wobec dzieci ze względu na wiek*. W: M. Liebel, U. Markowska-Manista: *Prawa dziecka w kontekście międzykulturowości. Janusz Korczak na nowo odczytany*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej-Polsko-Niemiecka Fundacja na Rzecz Nauki, 2017.
- Liebel M.: *Kulturowe wariacje form partycypacji dzieci*. W: M. Liebel, U. Markowska-Manista: *Prawa dziecka w kontekście międzykulturowości. Janusz Korczak na nowo odczytany*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej-Polsko-Niemiecka Fundacja na Rzecz Nauki, 2017.
- Lister R.: *Unpacking Children Citizenship*. In: *Children and Citizenship*. Eds. A. Invernizzi, J. Williams. Los Angeles-Washington: Sage, 2009.
- Lundy L.: „Voice” is Not Enough: *Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child*. „British Educational Research Journal” 2007, vol. 33 (6).
- Mannion G.: *After Participation: The Socio-Spatial Performance of Intergenerational Becoming*. In: *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Eds. B. Percy-Smith, N. Thomas. London-New York: Routledge, 2010.
- Mannion G., I'Anson J.: *Beyond the Disneyesque: Children's Participation, Spatiality and Adult-Child Relations*. „Childhood” 2004, vol. 11, no. 3.
- Morrow V.: *Social Capital, Community Involvement and Community Cohesion in England: A Space for Children and Young People?* „Journal of Social Sciences” 2005, special issue, no. 9.
- O'Toole T., Gale R.T.: *Learning from Political Sociology: Structure, Agency and Inclusive Governance*. „International Journal of Children's Rights” 2008, vol. 16 (3).
- Percy-Smith B.: *Children's Participation in Local Decision-Making. The Challenge for Local Governance*. In: *Stepping Forward: Children and*

- Young People's Participation in the Development Process*. Eds. V. Johnson et al. London: ITDG Publication, 1998.
- Percy-Smith B.: *Councils, Consultation and Community. Rethinking the Space for Children and Young People's Participation*. „Children's Geographies” 2010, vol. 8 (2).
- Prawa dziecka - dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*. Oprac. P.J. Jaros, M. Michalak. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka, 2015.
- Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*. Zbiór I oprac. P.J. Jaros. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka, 2013.
- Szczepka-Pustkowska M.: *Od filozofii dzieciństwa do dziecięcej filozofii życia. Casus władzy (i demokracji)*. Kraków: Impuls, 2011.
- Śliwerski B.: *Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007.
- Śliwerski B.: *Współczesne teorie i nurty wychowania*. Wyd. 3. Kraków: Impuls, 2003.
- Taylor M., Percy-Smith B.: *Children's Participation: Learning from and for Community Development*. „International Journal of Children's Rights” 2008, vol. 16 (3).
- Thomas N.: *Love, Rights and Solidarity: Studying Children's Participation Using Honneth's Theory of Recognition*. „Childhood” 2012, vol. 19 (4).
- Thomas N.: *Towards a Theory of Children's Participation*. „International Journal of Children's Rights” 2007, vol. 15 (2).
- Tisdall K.: *Governance and Participation*. In: *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Eds. B. Percy-Smith, N. Thomas. London-New York: Routledge, 2010.
- Toots A., Worley N., Skosireva A.: *Children as Political Actors*. In: *The SAGE Handbook of Child Research*. Eds. G.B. Melton et al. London-Thousand Oaks, Calif.: Sage, 2014.
- Wyness M.G.: *Childhood and Society*. 2nd ed. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2012.
- Wyness M.: *Childhood, Culture & Society. In a Global Context*. Los Angeles-London: Sage, 2018.

Ewa Jarosz

Social Participation of Children Sketch of Discourse Dynamics

Summary: In the contemporary world social participation of children is seen as an idea that should be implemented at various social levels. The idea itself is understood multi-dimensionally – as various social activities, including the participation in decision-making processes regarding children's matters. Today in a discourse on children's participation its collective dimension is accentuated, which means social participation and access to social and civil goods of children as a social group. In the discourse on participation, which has been developing dynamically since the adoption of the Convention on the Rights of the Child, various theories are used as a background against which children's participation is considered and justified. The paper presents an outline of this problem and current tendencies in the discourse.

Keywords: children's participation, children's citizenship, rights of the child

Ewa Jarosz

Soziale Partizipation der Kinder Eine Skizze zur Dynamik des Diskurses

Zusammenfassung: Heutzutage wird soziale Partizipation der Kinder als eine Idee wahrgenommen, die auf verschiedenen sozialen Stufen eingeführt werden soll. Sie ist auch mehrdimensional als verschiedenartige soziale Aktivitäten, darunter die Entscheidungsfindung in Sachen der Kinder betrachtet. In dem Diskurs über die Partizipation der Kinder wird derzeit deren kollektiver Ausmaß, d.i. die Teilnahme am Gesellschaftsleben und der Zugang der Kinder als einer sozialen Gemeinschaft zu sozialen und Bürgergütern hervorgehoben. Seitdem die Kinderrechtskonvention angenommen wurde beobachtet man dynamische Entwicklung des Diskurses über Partizipation der Kinder. Im vorliegenden Beitrag werden die Problematik und die aktuellen Tendenzen des Diskurses umrissen.

Schlüsselwörter: Partizipation der Kinder, Staatsbürgerschaft der Kinder, Kinderrechte